

FOTOGRAFIJA U FUNKCIJI EKSPONATA, KAO IZVOR PODATAKA I AUTENTIČNI DOKUMENT VREMENA

LJERKA ŠIMUNIĆ □ Gradski muzej Varaždin, Varaždin

Početak inventariziranja zbirke fotografija

Zbirka fotografija i razglednica Kulturnopovijesnog odjela Gradskog muzeja Varaždin (GMV-a) ima oko 6000 predmeta. Iako su prvi primjerci dospjeli u Muzej ubrzo nakon njegova osnutka (1925.), mali je broj njih bio upisan u muzejske inventarne knjige jer se smatralo da fotografije nisu muzejski predmeti već da pripadaju dokumentarnoj ili sekundarnoj građi. Možda je razlog tome činjenica da se u 19. st. fotografija smatrala uljezom u svijet umjetnosti.¹

U prve inventarne knjige uvedene su najstarije fotografije, prije svega dagerotipije i kalotipije smještene u posebno izrađene i ukrašene kutije. Slijedi skroman broj portretnih fotografija znamenitih ljudi poput biskupa Strossmayera i uglednih Varaždinaca s područja kulture, gospodarskoga i društvenog života kao što su glazbenici Ivan Padovec² i Anton Stóhr³, tiskara Josipa Platzera ili fotografa Stjepana Lypoldta. Obiteljske fotografije filologa Vatroslava Jagića⁴ sastavni su dio njegove ostavštine.

sl.1. Ivan Padovec s dvovratom gitarom, 1860-1870.

sl.2. Stjepan Lypoldt u svom atelijeru, Varaždin, oko 1870.

U prvoj inventarnoj knjizi pod brojevima GMV KPO 87, 94, 96 i 97 upisane su obiteljske fotografije i slike posjeda prvih donatora Muzeja; Lovrečina Grad, Repinec i obiteljska kapelica u Pokasinu bili su u vlasništvu obitelji Farkaš⁵ i Koritić Mrazovečki⁶. Grad Lovrečina⁷ i istoimeno vlastelinstvo bilo je u posjedu Mirka pl. Farkaša i rodno mjesto Julije pl. Koritić Mrazovečke, rođ. Farkaš. Njezin sin Gustav Koritić Mrazovečki donirao je 1928. Muzeju vrijednu zbirku obiteljskih portreta, fotografija, satova, veziva i skupocjenih srebrnih predmeta. Vlasnik plemićkog dvorca Repinec bio je Mirko pl. Koritić Mrazovečki, djed donatora Muzeja. Grad Lovrečina i dvorac Repinec⁸ snimio je između 1870. i 1880. Ivan Standl, zagrebački fotograf koji je među prvim hrvatskim fotografima osim portreta na otvorenome snimao i kulturnopovijesne spomenike, vedute te krajolike.

1 Ritzenthaler, Mary Lynn; Munoff, Gerald J.; Long, Margery S. 2004. *Upravljanje zbirka fotografija*. Zagreb: Hrvatski državni arhiv, str. 13.

2 Inv. br. GMV KPO 2663.

3 Inv. br. GMV KPO 2871 i 2872.

4 Inv. br. GMV KPO 2510, 2511, 2512.

5 Majka Gustava Koretića Mrazovečkog bila je Julijana Farkaš Vukotinović, sestra poznatog ilirca Ljudevita Farkaša Vukotinovića.

6 Koritić de Mrazovesz, plemićka obitelj koja se u izvorima naziva i Koretić.

7 Inv. br. GMV KPO 87.

8 Inv. br. GMV KPO 94.

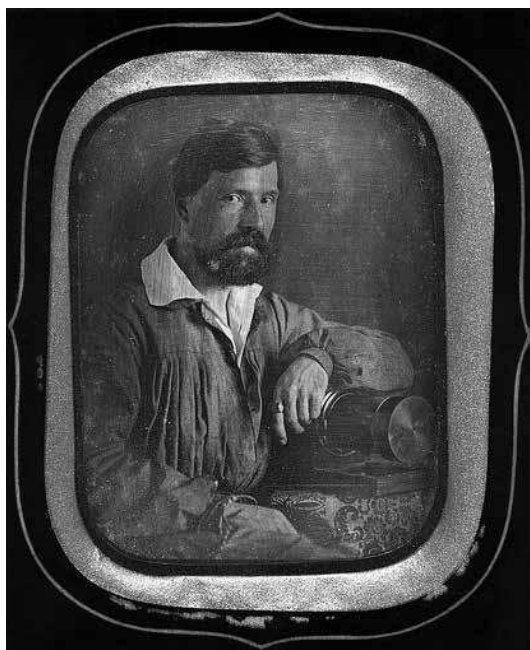
sl.3. Obiteljska fotografija nepoznatog dagerotipista iz 1840-ih: portret osamnaestogodišnjeg Felixa Jacominija s roditeljima, majkom Amalijom i ocem Willibaldom

sl.4. Đuro Ritz, donator Gradskog muzeja Varaždin

sl.5.-6. U prvoj inventarnoj knjizi upisane su obiteljske fotografije i slike posjeda prvih donatora Muzeja: Lovrečina Grad i plemićki dvorac Repinec

sl.7. Mladić s dagerotipijskom kamerom, oko 1848.

sl.8. Portret žene s ogrlicom, oko 1850.

Prvi su kustosi registrirali dagerotipije, originalne i jedinstvene fotografske slike s pozitivom i bez negativa, pa tako i bez mogućnosti ponovnog reproduciranja, koje su zbog svoje osjetljivosti čuvane pod staklom i u posebno izrađenim kutijama. Očito su dagerotipije smatrane originalnim umjetničkim predmetima. *Portret žene s ogrlicom*⁹, izveden u tehnici dagerotipije i smješten u baršunasti okvir i u kutiju, raskošan je portret mlade žene u bidermajerskoj haljini, lijepa frizura i s nakitom, snimljen po uzoru na bidermajersko portretno slikarstvo.

Kalotipija na papiru *Žena s kišobranom i štapom*¹⁰, snimljena potkraj 19. st. raritetan je primjerak te fotografske tehnike u muzejskoj zbirci i vjerojatno je zato inventarizirana.

Među najvrednijim fotografijama nastalim starim fotografskim postupcima jest *Mladić s dagerotipijskom kamerom*¹¹, snimljen u atelijeru, odjeven u slikarski haljetak i lijevom rukom oslonjen o dagerotipijsku kameru. Portretirani je mladić vjerojatno član ugledne varaždinske obitelji Polansky. Dagerotipiju je novoosnovanome Muzeju darovala Ema pl. Ožegović, rođ. Polansky. Ožegovići, stara plemićka obitelj s posjedima Bela i Kalnik

u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, darovala je 1925. Muzeju brojne umjetnine, među njima i fotografije.

Među doniranim umjetninama gradskog vijećnika Felixa (Srećka) Jacominija ml. nalazi se nekoliko raritetnih primjeraka starih fotografija. Jedna od njih je obiteljska fotografija nepoznatog dagerotipista iz 1840-ih – portret osamnaestogodišnjeg Felixa Jacominija¹² s roditeljima, majkom Amalijom i ocem Willibaldom¹³. Umetnuta u mesingani okvir i fiksirana na žučkasti paspartu-karton, jedna je od najstarijih fotografija u muzejskoj zbirci. Tek je nedavno usporedbom s razglednicom, kopijom te dagerotipije, prenesenom u tiskarski medij na standardni karton razglednice¹⁴, utvrđeno da je riječ o članovima obitelji Jacomini. Poledina, grafički razdijeljena za poštansku namjenu, ima rukom ispisane podatke o prikazanim osobama te ju je bilo moguće povezati s originalnom dagerotipijom na kojoj je prikazan Felix Jacomini¹⁵ s roditeljima. Vjerojatno stoga nije ni bila inventarizirana.

Iz njihove ostavštine potječe portret Felixove supruge Karoline Jacomini¹⁶, rođ. Hertl, snimljene kod prvoga registriranog varaždinskog fotografa Stjepana Lypoldta. Od dva primjerka portreta jedan je ručno koloriran, što

9 GMV KPO 2625.

10 GMV KPO 3642.

11 Inv. br. GMV KPO 1819

12 Otac Felixa Jacominija ml.

13 Inv. br. GMV 77403.

14 Inv. br. GMV 86803.

15 Felix (Srećko) Jacomini bio je nadinženjer Kr. zemaljske vlade i vijećnik grada Varaždina.

16 Inv. br. GMVKPO 2277.

sl.9. Marko i Josip Bombelles na terasi, 1903.

nije neobično jer je Lypoldt, prije nego se profesionalno počeo baviti fotografijom, bio slikar i učitelj crtanja u Varaždinu.

Skupini fotografija vezanih za donatore Muzeja pripadaju portreti članova obitelji Ritz¹⁷ i Polansky¹⁸. U stalnom postavu KPO-a izložen je neobarokni salon obitelji Ritz, a među izlošcima se nalazi portret donatora Đure Ritz, koji osim povijesnoga i dokumentarnog značenja ima i funkciju eksponata.

Fotografija kao dokument vremena

Iako veći dio zbirke ima obilježja pouzdanog svjedočanstva koje pomaže pri evidentiranju činjenica, a usto su, prema riječima Olivera Wendella Holmsa, fotografije *zrcalo s memorijom*¹⁹, ipak možemo izdvojiti dio kojemu pripisujemo dokumentarnost, a odnosi se na grad Varaždin i okolno područje. Zahvaljujući fotografskom aparatu, u određenom su vremenu zaustavljene ulice, trgovi, spomenici, građanske kuće, utvrda Stari grad

i bogata spomenička baština varaždinskog kraja od sredine 19. do druge polovice 20. st. Shvaćajući njihovu vrijednost kao važan izvor podataka i dokument određenog vremena, a ne tretirajući ih isključivo kao umjetnički predmet, tadašnja voditeljica Zbirke fotografija Jasna Tomićić uspostavila je 1970-ih posebnu bilježnicu *Popis fotografija – Gradski muzej Varaždin* u koju je upisala 2490 fotografija. Zahvaljujući njezinu radu, uz 475 fotografija upisanih u inventarne knjige KPO-a registrirano je još gotovo 2500 fotografija prikupljenih tijekom pola stoljeća od osnutka GMV-a. Podatci sačuvani u *Popisu fotografija* KPO-a pomogli su pri atribuciji i inventarizaciji znatnog dijela zbirke.

Pojava fotoalbuma izravni je rezultat popularizacije i umnožavanja fotografija te izuma dizderijanskog formata u veličini vizitkarte (*carte de visite*) koji je omogućivao pohranjivanje u albume u obliku knjiga ili kutija s metalnim kopčama i raskošnom dekoracijom. Albumi, obično ispunjeni fotografijama članova obitelji i prijatelja, slikama s putovanja i važnih obljetnica čuvari su obiteljske me-

17 Inv. br. GMV KPO 759 i 760 i 767.

18 Inv. br. GMV KPO.

19 Ritzenthaler, str. 12-13.

20 Inv. br. 76922/1-178.

21 Fotoalbum je obradila Dina Missoni u pismenome stručnom radu za kustoski ispit, prosinac 2015. Rad se čuva u Gradskome muzeju Varaždin.

sl.10. Josip Križan, Varaždin, oko 1930.

sl.11. Detalj stalnog postava: Počeci kupanja i aktivnosti na vodi između dva svjetska rata

morije te su kao takvi bili inventarizirani. Sadržaj dvadesetak fotoalbuma svjedoči o ljudima, njihovoj svakodnevnici, aktivnostima, povijesnim događajima, modi i kulturi odijevanja, ukrašavanju, izgledu atelijera i ambijenata kuća, dvoraca, terasa i perivoja. Uvode nas, primjerice, u svijet obitelji Marić, Gregl, Balogh, Bombelles, dok su vlasnici nekih albuma nepoznati. Jedan od najljepših primjeraka u muzejskoj zbirci jest album s fotografijama obitelji Bombelles²⁰, plemića francuskih korijena, vlasnika posjeda Vinica, Opeka i Zelendvor u Varaždinskoj županiji.²¹ Prizori na 178 fotografija prikazuju pripadnike dviju generacija obitelji Bombelles od dječje dobi do starosti, prijatelje, suradnike, poslugu. Brojni prizori iz lova upućuju na zaključak da lov za njih nije bila samo

razbibriga već i gospodarska grana, a prikazi dvorca Opeka s arboretumom svjedoče o spomeniku hortikulture kojemu su utemeljitelji. S obzirom na današnji visok stupanj oštećenosti dvorca, lovačke kuće i arboretuma, sačuvane su fotografije izvorna dokumentacija o prvobitnom izgledu objekata u vrijeme obitelji Bombelles i ključni su za njihovu obnovu i sanaciju.

Fotografija kao izložak

U muzeološkoj cjelini *Kultura odijevanja* stalnog postava Kulturnopovijesnog odjela portretne fotografije imaju ulogu eksponata na dva načina: tri su izložene u originalnom obliku, a ostale su prezentirane u obliku faksimila-

la. Iako je izložbeni prostor zaštićen od utjecaja izravne svjetlosti, a rasvjeta u vitrinama je prigušena, pedesetak fotografija pripadnika građana i plemstva koje ilustriraju modu i modne trendove od sredine 19. st. do razdoblja između dva svjetska rata zamijenjene su njihovim faksimilima. Fotografije su upravo zbog prikaza modnih detalja, krojeva, frizura, vrsta i načina nošenja nakita i ukrasa neprocjenjiv izvor podataka, a istodobno su reprezentativni izložci koji samostalno funkcioniraju među ostalim eksponatima. Izloženi portreti ilustriraju način odijevanja pojedinoga stilskog razdoblja i potvrđuju da su Varaždinci i Varaždinke pratili modu tadašnjih modnih središta – Beča, Pariza, Budimpešte i Praga. Uz varaždinske fotografe S. i C. Lypoldta, E. Heisziga, R. Mosingera i A. Kulčara, fotografijama su zastupljeni poznati zagrebački fotografi F. D. Pommer, I. Standl, G&J Varga. Mnoge zanimljive osobe snimljene su u poznatome bečkom ateljeru *Adèle* u Klagenfurtu, kod fotografa B. Branda i A. Beera, te kod H. Weinema u Pešti.

Od najstarijih fotografija kao što su dagerotipije, kalotipije i ambrotipije do albuminskih fotografija prvih profesionalnih fotografa u 19. st. do fotografija iz prve polovice 20. st. muzejska zbirka čini raskošnu galeriju portreta poznatih i anonimnih sugrađana. Slike Varaždina, njegovih eksterijera i interijera, uhvaćene fotografskom kamerom neprocjenjiv su dokument vremena i izvor podataka za mnoge istraživače, konzervatore, restauratore i povjesničare umjetnosti.

Kao eksponat u izložbenim prostorima Kulturnopovijesnog odjela fotografije su zbog njihove osjetljivosti najvećim dijelom predstavljene u obliku faksimila. Samo su iznimno izložene kao originalan predmet i prezentiraju posjetiteljima tehnološka i umjetnička obilježja povijesnih fotografija.

LITERATURA

1. Ritzenthaler, Mary Lynn; Munoff, Gerald J.; Long, Margery S. 2004. *Upravljanje zbirka fotografija*. Zagreb: Hrvatski državni arhiv.
2. Gržina, Hrvoje. 2016. *Identifikacija, zaštita i čuvanje fotografija*. Zagreb: Crescat
3. *Fotografija u Hrvatskoj, 1848.-1951.*, katalog izložbe. Zagreb: Muzej za umjetnost i obrt, 1994.
4. Šimunić, Ljerka. 2016. *Kultura odijevanja*, vodič stalnim postavom Kulturnopovijesnog odjela Gradskog muzeja Varaždin, Varaždin.

Primljeno: 12. listopada 2018.

THE PHOTOGRAPH AS EXHIBIT OF THE PERMANENT DISPLAY OF THE CULTURAL HISTORY DEPARTMENT OF VARAŽDIN MUNICIPAL MUSEUM, AS SOURCE OF DATA AND AUTHENTIC DOCUMENT OF THE TIME

The Collection of Photographs and Picture Postcards of the Cultural History Department of Varaždin Municipal Museum has almost 6,000 items. The oldest photographs in the collection, the work of the first photographers, are daguerreotypes, calotypes and ambrotypes, which are the rarest specimens of the collection. In the exhibition unit of the permanent display of the *Culture of Dress* visitors can see them presented via a projector, the original photographs not being able to be shown on account of their sensitivity.

Thanks to the marks of photographers and studios on the back, we can keep up with the work of the oldest Varaždin photographers. They first appeared as early as the 1840s: Alajoš Kramolin, Stjepan and Karl Lypoldt, Herman Fickert, Weidner and then Rudolf Mosinger, Eduard Heiszig and Artur Kulčar.

Precious parts of the gallery are portraits of known and unknown fellow citizens as well as photographs of the city itself, its streets and squares, monuments and burgher houses, which make them documents of the time. Photographs of exteriors and interiors of Varaždin and surroundings are an unfailing source of data for researchers, conservators, general and art historians.

sl.12. Detalj stalnog postava: *Kultura odijevanja*

sl.13. Portret žene s ogrlicom, Beč, ateljer *Adèle*, oko 1850.

sl.14. Muškarac i žena, nepoznati fotograf, oko 1880.